

ŁUKASZ RUPNIAK

STATUS PRAWNY „ZASTRZEŻEŃ” DO DWUSTRONNYCH
UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH NA PRZYKŁADZIE
TRAKTATU O TRWAŁEJ NEUTRALNOŚCI
I FUNKCJONOWANIU KANAŁU PANAMSKIEGO
Z 7 WRZEŚNIA 1977 R.

1. WSTĘP

Dnia 7 września 1977 r. Stany Zjednoczone i Panama zawarły Traktat o Kanale Panamskim oraz Traktat o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego, które do historii przeszły jako traktaty Torrijos-Carter¹. Po uprzedniej wymianie dokumentów ratyfikacyjnych, weszły one w życie 1 października 1979 r.²

Traktaty Torrijos-Carter od lat skupiają na sobie uwagę historyków, politologów i specjalistów do spraw stosunków międzynarodowych. Stanowią one również interesujący przedmiot badań dla prawników. Z perspektywy prawnotraktatowej szczególnie interesujący jest *Traktat o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego*, przede wszystkim za przyczyną czterech „zastrzeżeń”³, które Stany Zjedno-

¹ I. KOZAK, K. STASIAK, W. STASZEWSKI, *Ewolucja statusu prawnego Kanału Panamskiego*, [w:] *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, red. J. MENKES, E. CAŁA-WACINKIEWICZ, Warszawa 2015, s. 12.

² R.W. EDWARDS JR, *Reservations to Treaties*, «Michigan Journal of International Law» 10.2/1989, s. 379.

³ Autor celowo zapisuje pojęcie zastrzeżenia w kontekście dwustronnych umów międzynarodowych w cudzysłowie, gdyż w jego ocenie nie stanowi ono zastrzeżenia w rozumieniu prawa traktatów; por. A. AUST, *Modern Treaty Law and Practices*, Cambridge 2000, s. 107; A. WYROZUMSKA, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*,

czony do niego złożyły⁴ – „zastrzeżeń” do dwustronnej umowy międzynarodowej⁵. Stanowią one również doskonały przyczynek do szerszych rozważań na temat dopuszczalności składania zastrzeżeń do dwustronnych umów międzynarodowych.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 lit. d Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r.⁶ (KWPT) zastrzeżenie to „jednostronne oświadczenie, jakkolwiek byłoby ono sformułowane lub nazwane, złożone przez państwo przy podpisaniu, ratyfikacji, przyjęciu, zatwierdzeniu lub przystąpieniu do traktatu, mocą którego zmierza ono do wykluczenia lub modyfikacji skutku prawnego pewnych postanowień traktatu w ich zastosowaniu do tego państwa”. Wydaje się, że obecnie definicję tę można uznać za powszechnie obowiązującą normę prawa zwyczajowego⁷.

Amerykańskie „zastrzeżenia” do omawianego traktatu przedstawiają pewne podobieństwa do zastrzeżeń w rozumieniu prawa traktatów. Podobieństwa te mogą być jednak pozorne, gdyż składanie zastrzeżeń wydaje się możliwe jedynie w przypadku wielostronnych umów międzynarodowych.

Celem artykułu jest więc ustalenie, czy prawo międzynarodowe dopuszcza możliwość składania zastrzeżeń do dwustronnych umów międzynarodowych, a tym samym ustalenie statusu prawnego „zastrzeżeń” złożonych do wspomnianego traktatu. W artykule przedstawiono

Warszawa 2006, s. 235; A. PELLET, *The ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties: A General Presentation by the Special Rapporteur*, «The European Journal of International Law» 24.4/2013, s. 1085.

⁴ Tekst traktatu wraz z „zastrzeżeniami” Stanów Zjednoczonych: UN Treaty Series, vol. 1161, No. 18342, s. 177-202.

⁵ Poza „zastrzeżeniami” (*reservations*) Stany Zjednoczone złożyły również *amendments, conditions* oraz *understandings*, których status prawny także wymaga analizy, lecz nie jest on przedmiotem niniejszego artykułu.

⁶ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439).

⁷ Za takim stanowiskiem przemawia m.in. orzecznictwo sądów międzynarodowych, w którym co najmniej dwukrotnie została za taką uznana, tj. w orzeczeniu arbitrażowym w sprawie między Francją a Wielką Brytanią dotyczącej delimitacji szelfu kontynentalnego z 1977 r. oraz w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Belilos p. Szwajcarii z 1988 r. (R.W. EDWARDS JR, *op. cit.*, s. 369 i 372).

wyniki analizy historycznej instytucji zastrzeżenia, norm prawa traktatów, ze szczególnym uwzględnieniem KWPT, praktyki państw oraz stanowiska doktryny prawa traktatów.

2. GENEZA ZASTRZEŻEŃ

Rozwój instytucji zastrzeżenia skorelowany jest z powstaniem i rozwojem wielostronnych umów międzynarodowych, które pierwotnie powstawały na skutek przystąpienia państwa trzeciego do już istniejącej umowy dwustronnej. Państwo przystępujące do takiej umowy nie zawsze akceptowało całość jej postanowień. W konsekwencji zdarzało się, że „pierwotne” strony umowy godziły się na wyłączenie stosowania niektórych jej postanowień w stosunku do państwa przystępującego. Takie wyłączenie następowało w akcie przystąpienia, który w przeciwieństwie do współczesnych zastrzeżeń nie był aktem jednostronnym, ale jedynie umową zawieraną przez wszystkie zainteresowane strony. Czynności te, choć niestanowiące jeszcze zastrzeżeń, zapoczątkowały tendencję umożliwiającą ich wykształcenie się⁸.

Wyrazem tej tendencji było stopniowe odchodzenie od zasady jednomyślności przy ustalaniu treści umów na rzecz zasady większości⁹. Zasadniczą zmianę w tej kwestii przyniósł wiek XIX i pojawienie się umów, które *ex definitione* stanowiły wielostronne umowy międzynarodowe, co w naturalny sposób utrudniało możliwość stosowania pierwszej z zasad i stanowiło katalizator dla rozwoju instytucji zastrzeżenia¹⁰.

Zasada większości pozwalała co prawda przyjmować umowy pomimo braku jednomyślności wszystkich państw, choć początkowo kosztem pominięcia czy przegłosowania tych, które nie wyrażały zgody na niektóre jej postanowienia (choćaby jedno). W celu przeciwdziałania temu zjawisku z czasem wykształciła się praktyka, zgodnie z którą dla istnienia umowy wystarczające było uzgodnienie jedynie jej kluczowych postanowień. Jednocześnie dopuszczono możliwość wyłączenia

⁸ R. SZAFARZ, *Zastrzeżenia do traktatów wielostronnych*, Warszawa 1974, s. 61-65.

⁹ M. FRANKOWSKA, *Umowy międzynarodowe. Wprowadzenie do prawa traktatów*, Warszawa 1972, s. 84.

¹⁰ R. SZAFARZ, *op. cit.*, s. 63-65.

stosowania lub zmiany postanowień o mniejszym znaczeniu, w drodze jednostronnego oświadczenia państwa¹¹ – w drodze zastrzeżenia¹².

Okres międzywojenny to już zdecydowana przewaga zasady większości w zakresie decydowania o treści umów, co skutkowało upowszechnieniem się instytucji zastrzeżenia. Po II wojnie światowej, wraz z powstaniem Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), w obliczu wzrostu nie tylko liczby wielostronnych umów międzynarodowych, lecz także liczby samych państw (stron i potencjalnych stron umów) oraz z uwagi na ówczesne różnicowanie społeczno-polityczne społeczności międzynarodowej, problematyka zastrzeżeń stała się szczególnie istotna¹³.

W tych okolicznościach uznano prawo traktatów, w tym problematykę zastrzeżeń, za dziedzinę dojrzałą do kodyfikacji. W konsekwencji Komisja Prawa Międzynarodowego (KPM) przystąpiła do prac nad projektem konwencji dotyczącej prawa traktatów¹⁴.

3. STANOWISKO KPM

Problematyka zastrzeżeń do umów międzynarodowych pojawiła się po raz pierwszy w pracach KPM już w 1950 r., w pracach nad raportem specjalnego sprawozdawcy Jamesa L. Brierly'ego¹⁵. Początkowo, w ślad za zapytaniem Zgromadzenia Ogólnego ONZ, skupiono się wyłącznie na kwestii zastrzeżeń do umów wielostronnych. W swoim raporcie J.L. Brierly podkreślił więc, że w przypadku umowy dwustronnej brak

¹¹ M. LACHS, *Umowy wielostronne*, Warszawa 1958, s. 128-129; M. FRANKOWSKA, *op. cit.*, s. 84.

¹² Za pierwszy współczesny przykład zastrzeżenia uznaje się zastrzeżenie złożone przez Francję do Aktu Generalnego Konferencji brukselskiej w sprawie zniesienia niewolnictwa z 2 lipca 1890 r. (M. OWEN, *Reservations to Multilateral Treaties*, «The Yale Law Journal» 38.8/1929, s. 1098; M. LACHS, *Umowy...*, s. 131).

¹³ R. SZAFARZ, *op. cit.*, s. 65-71.

¹⁴ *Ibidem*, s. 73-74.

¹⁵ W. BUREK, *Potencjał Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów w przeciwdziałaniu problematycznym zastrzeżeniom, składanym do traktatów z dziedziny ochrony praw człowieka, [w:] 40 lat minęło – praktyka i perspektywy Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów*, red. Z. GALICKI, T. KAMIŃSKI, K. MYSZONA-KOSTRZEWA, Warszawa 2009, s. 307 przyp. 3.

porozumienia co do wszystkich jej postanowień skutkuje niemożnością zawarcia umowy, *ergo* problematyka zastrzeżeń nie dotyczy tej kategorii umów¹⁶.

Nieco odmienne stanowisko przedstawił kolejny specjalny sprawozdawca Gerald Fitzmaurice, który umowy dwustronne zaliczył do szerszej kategorii umów o ograniczonej liczbie stron i zwrócił uwagę na szczególne cechy ich reżimu prawnego¹⁷. W konsekwencji wprowadził do swojego projektu prawa traktatów art. 38 zatytułowany „Zastrzeżenia do traktatów dwustronnych i innych traktatów o ograniczonej liczbie stron” (tłum. autora). Stanowił on, że zastrzeżenia do tej kategorii umów nie są dopuszczalne, chyba że sama umowa na to zezwala lub negocjujące strony wyraźnie tak uzgodniły. W komentarzu do przywołanego przepisu podkreślono jednak, że w przeciwieństwie do umów wielostronnych, w przypadku umów o ograniczonej liczbie stron, w tym umów dwustronnych, warunek wspólnego uzgodnienia wszystkich ich postanowień jest na tyle silny i relewantny, że dopuszczenie możliwości zgłaszania do nich zastrzeżeń byłoby w sprzeczności z naturą tych umów, z wyjątkiem umów, które wprost dopuszczają taką możliwość¹⁸. Zasadne wydaje się jednak pytanie, czy zastrzeżenia do umów dwustronnych nie pozostawałyby w sprzeczności z ich naturą, nawet gdy umowa na to zezwala lub strony tak uzgodniły. Wydaje się, że tak właśnie jest.

Kolejny specjalny sprawozdawca Humphrey Waldock wskazał, że ogólne zasady dotyczące zastrzeżeń nie powinny mieć zastosowania do umów dwustronnych¹⁹. Podobnie jak Fitzmaurice postulował więc stosowanie do nich odrębnego reżimu prawnego. W konsekwencji zaproponował przepis (art. 18 ust. 4 lit. a) stanowiący, że w przypadku umów

¹⁶ UN Doc. A/CN.4/41*, 6 April 1951, Reservations to Multilateral Conventions, Report by Mr. J.L. Brierly, Spécial Rapporteur, s. 1, pkt 2.

¹⁷ Yearbook of the International Law Commission, 2011, vol. II, part. 3, A/CN.4/SER.A/2011/Add.1 (Part 3), *Text of the Guide to Practice, comprising an introduction, the guidelines and commentaries thereto, an annex on the reservations dialogue and a bibliography*, s. 76 pkt 1.6.1, p. 1-2; dalej: Komentarz do *Guide to Practice*.

¹⁸ Yearbook of the International Law Commission, 1956, vol. II: *Documents of the eight session including the report of the Commission to the General Assembly*, A/CN.4/SER.A/1956/Add.1, s. 115, 127, pkt 97.

¹⁹ S. NAHLIK, *Kodeks prawa traktatów*, Warszawa 1976, s. 151-152.

dwustronnych zgoda drugiego negocjującego państwa na zastrzeżenie czyni z niego warunek obowiązywania umowy. Jeżeli druga negocjująca strona zgłosi swój sprzeciw, a strona zgłaszająca zastrzeżenie nie wycofa go, to umowa „upada” (*falls to the ground*) (art. 19 ust. 4)²⁰. Wydaje się jednak, że takie rozwiązanie zrównuje „zastrzeżenie” z nową ofertę negocjacyjną, którą strona może przyjąć (i zgodnie z nią zmodyfikować umowę) albo odrzucić (a tym samym odrzucić umowę lub kontynuować negocjacje).

Pomimo przywołanych stanowisk kwestia „zastrzeżeń” do umów dwustronnych została całkowicie pominięta w raporcie KPM z 1962 r.²¹ Protokół z dyskusji na forum KPM nie wyjaśnia, dlaczego podjęto taką decyzję²². Takie wyjaśnienie zdają się zawierać komentarze do art. 16 i 17 ówczesnego projektu prawa traktatów, w których stwierdzono, że „zastrzeżenia” do umów dwustronnych stanowią w praktyce jedynie nową ofertę negocjacyjną²³. W analogiczny sposób uzasadniono także zmianę tytułu działu drugiego w części II projektu prawa traktatów dotyczącego zastrzeżeń, której inicjatorem, co istotne z punktu widzenia przedmiotu tego artykułu, były Stany Zjednoczone. W konsekwencji KPM za słuszne uznała doprecyzowanie tego tytułu, poprzez wskazanie, że odnosi się on jedynie do umów wielostronnych²⁴. Takie stanowisko, mimo braku jednomyślności komisji, zostało powtórzone w raporcie końcowym KPM z 1966 r.²⁵

²⁰ Yearbook of the International Law Commission, 1962, vol. II: Documents of the fourteenth session including the report of the Commission to the General Assembly, A/CN.4/SER.A/1962/Add.1, s. 61-62.

²¹ *Ibidem*, s. 176-177, pkt 1.

²² Reservations to treaties, Agenda item 4, UN Doc. A/CN.4/491 and Add. 1-6*, Third report on reservations to treaties, by Mr. Alain Pellet, Special Rapporteur, s. 286, pkt 422; dalej: *Trzeci raport A. Pelleta*.

²³ Yearbook of the International Law Commission, 1962, vol. II, s. 176-177, pkt 1.

²⁴ UN. Doc. A/CN.4/177 and Add.1 & 2, *Fourth Report on the Law of Treaties*, by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur, extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1965, vol. 2, s. 45; dalej: *Czwarty raport H. Waldocka*; *Komentarz do Guide to Practice*, s. 77, pkt 3.

²⁵ UN Doc. A/CN.4/190, *Draft articles on the law of treaties: text as finally adopted by the Commission on 18 July 1966 (reproduced at para. 38 of document A/6309/Rev.1)*,

4. KONFERENCJA WIEDEŃSKA ORAZ POSTANOWIENIA KWPT

Problematyka zastrzeżeń do umów międzynarodowych była przedmiotem licznych dyskusji podczas konferencji wiedeńskiej, zwołanej w celu ukończenia kodyfikacji prawa traktatów. Szczególnie problematyczne okazały się przepisy dotyczące dopuszczalności zgłaszania zastrzeżeń oraz przepisy poświęcone ustosunkowaniu się do nich przez inne umawiające się strony. Dyskusja ta zaowocowała złożeniem 24 poprawek. Jedynie nieco mniej problematyczna okazała się definicja zastrzeżenia, do której złożono sześć poprawek – połowa dotyczyła wskazania, że zastrzeżenia mają zastosowanie jedynie do umów wielostronnych – żadna nie została przez komitet redakcyjny uwzględniona²⁶.

Prace konferencji wiedeńskiej nie doprowadziły *prima facie* do jednoznacznego, wyrażonego w przepisach konwencji, rozstrzygnięcia kwestii dopuszczalności składania „zastrzeżeń” do umów dwustronnych. Zarówno wśród poszczególnych delegacji, jak i wśród członków komitetu redakcyjnego zauważalne były głosy, choć nieliczne, dopuszczające taką możliwość. Zwolennicy takiego rozwiązania powoływali się głównie na rzekomą praktykę państw²⁷, nie przedstawiając jednocześnie przekonujących argumentów prawnych. Z kolei przeciwnicy „zastrzeżeń” do umów dwustronnych, którzy byli w większości, nie zdołali przekuć swojego stanowiska w postanowienia KWPT.

Do szczególnie istotnej wymiany poglądów na ten temat doszło wskutek uwzględnienia przez komitet redakcyjny węgierskiej propozycji usunięcia frazy „do traktatów wielostronnych” z tytułu działu drugiego w części II projektu konwencji, pozostawiając jedynie wyraz

Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1966, vol. II, s. 202; *Trzeci raport A. Pelleta*, s. 286, pkt 422-423 i przyp. 574.

²⁶ Poprawki Tajwanu – A/CONF.39/C.1/L.13, Chile – A/CONF.39/C.1/L.22 i Węgier – A/CONF.39/C.1/L.23 (S. NAHLIK, *op. cit.*, s. 154-155 i przyp. 406).

²⁷ Np. uzasadnienie wspólnej poprawki Tunezji i Francji do art. 17 ust. 2 projektu konwencji (United Nations Conference on the Law of Treaties, first session, Vienna 26 march-24 may 1968, *Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole*, A/CONF.39/11, s. 111 pkt 44).

„zastrzeżenia”²⁸. Zmiana ta doprowadziła do szeroko komentowanej w literaturze przedmiotu dyskusji między przewodniczącym konferencji Roberto Ago a przewodniczącym komitetu redakcyjnego Mustafą Yasenem. Wywołali ją przedstawiciele delegacji Australii, którzy zaproponowali przywrócenie frazy „do traktatów wielostronnych” w tytule tego działu, bowiem w ich ocenie zastrzeżenia mogą być składane wyłącznie do umów wielostronnych²⁹.

Przewodniczący Roberto Ago nie krył swojego zdziwienia stanowiskiem komitetu redakcyjnego i faktem, że rozważał on możliwość zgłaszania „zastrzeżeń” również do umów dwustronnych. W jego ocenie koncepcja ta jest wewnętrznie sprzeczna, a takie „zastrzeżenie” stanowi jedynie nową ofertę negocjacyjną. Zasugerował również, że w przypadku jakichkolwiek wątpliwości w tym zakresie należy przywrócić tytuł działu drugiego, zaproponowany przez KPM³⁰.

²⁸ Komitet redakcyjny, uzasadniając swoją decyzję, stwierdził, że w definicji zastrzeżenia w art. 2 ust. 1 lit. d rzeczownik „traktat” występuje bez przymiotnika „wielostronny”, tym samym przymiotnik „wielostronny” w tytule działu drugiego w części II nie zmieniałby zakresu przedmiotowego tejże definicji, co najwyżej mógłby ograniczyć zakres zastosowania działu drugiego jedynie do umów wielostronnych. Mając na uwadze wcześniejszą propozycję Węgier, w której zaproponowano, aby do definicji zastrzeżenia dodać przymiotnik „wielostronny” przed słowem „traktat”, stwierdzić należy, że intencją delegacji węgierskiej było zapewnienie spójności definicji zastrzeżenia z tytułem działu drugiego w części II projektu, a możliwość zgłaszania zastrzeżeń do umów dwustronnych jednoznacznie odrzucała (United Nations Conference on the Law of Treaties, First Session, Vienna 26 march-24 may 1968, *Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole, fifth meeting*, A/CONF.39/11, s. 26, pkt 30, i Second session, Vienna, 9 April-22 May 1969, *Summary records of the plenary meetings and of the meeting of the Committee of the Whole*, A/CONF.39/11/Add.1, s. 28, pkt 23).

²⁹ United Nations Conference on The Law of Treaties, Second session, Vienna, 9 April-22 May 1969, *Summary records of the plenary meetings and of the meeting of the Committee of the Whole*, A/CONF.39/11/Add.1, s. 37, pkt 18.

³⁰ *Ibidem*, s. 37, pkt 19. Wydaje się, że takie dookreślenie powinno raczej mieć miejsce w definicji zastrzeżenia w art. 2 KWPT. W innym przypadku wątpliwości co do możliwości składania „zastrzeżeń” do umów dwustronnych nadal mogłyby być podnoszone przez zwolenników takiej koncepcji.

Przewodniczący Mustafa Yassen wskazał, że zmiana ta była wynikiem braku jednomyslności w komitecie redakcyjnym. Nieliczni jego członkowie uważali bowiem, że praktyka niektórych państw może sprawiać wrażenie (*might convey the impression*), że zgłaszanie zastrzeżeń dopuszczalne jest również w przypadku umów dwustronnych. Podkreślił także, że intencją komitetu redakcyjnego nie było rozstrzygnięcie kwestii możliwości zgłaszania zastrzeżeń do umów dwustronnych. W tym miejscu Mustafa Yassen pozwolił sobie również na zabranie głosu jako przedstawiciel Iraku i w tej roli w pełni podzielił stanowisko Roberto Ago³¹.

Stanowisko komitetu redakcyjnego nie przeszkodziło jednak R. Ago stwierdzić, że przepisy projektu konwencji dotyczące zastrzeżeń nie mają zastosowania do umów dwustronnych. Stanowisko takie usatysfakcjonowało delegację Australii³², mimo że jego wartość dla interpretacji przepisów KWPT nie jest oczywista.

Konferencja wiedeńska nie zajęła więc w zakresie „zastrzeżeń” jednoznacznego, wyrażonego *expressis verbis* w postanowieniach KWPT, stanowiska. Analizując dorobek konferencji, stwierdzić jednak należy, że argumenty podnoszone w obronie możliwości składania zastrzeżeń do umów dwustronnych nie wydają się przekonywujące. Bazowały one bowiem głównie na dyskusyjnej praktyce państw (o czym w dalszej części artykułu). W konsekwencji zarówno przebieg dyskusji, stanowcze oświadczenie Roberto Ago, jak i brak oporu zwolenników takiego rozwiązania wydają się uzasadniać twierdzenie, zgodnie z którym konferencja wiedeńska przyjęła, że zastrzeżenia nie mają zastosowania do umów dwustronnych. Należy jednak zauważyć, że taka ocena konferencji bywa kontestowana³³.

³¹ *Ibidem*, s. 37, pkt 20-21.

³² *Ibidem*, s. 37, pkt 24-25.

³³ Nieco odmiennie sprawę komentował R.W. Edwards Jr. W jego ocenie co prawda konferencja uchwaliła przedmiotowe postanowienia bez zdecydowanych sprzeciwów, ale z wyraźną, chociaż mniejszościową, różnicą poglądów na ten temat. Uważał, że zarówno praktyka, jak i *travaux préparatoires* pozostawiają przedmiotowe zagadnienie nierozstrzygnięte (*Trzeci raport* A. Pelleta, s. 286, 430).

Konwencja została uchwalona 23 maja 1969 r., ale w życie weszła dopiero 11 lat później – 27 stycznia 1980 r. Skutkiem jej wejścia w życie było pojawienie się w prawie międzynarodowym „w zamiarze” powszechnie obowiązujących norm całościowo regulujących między innymi problematykę zastrzeżeń do umów międzynarodowych zawieranych między państwami³⁴. Nie wszystkie państwa związały się jej postanowieniami, choć zrobiła to ich znaczna część³⁵ (na dzień 3 lutego 2023 r. było to 116 państw). W konsekwencji powszechność norm KWPT, a w szczególności norm regulujących problematykę zastrzeżeń, zarówno wówczas, jak i obecnie, budzi wątpliwości. Jednak większość przedstawicieli nauki wydaje się uważać, że w momencie ich uchwalenia przepisy KWPT odzwierciedlały (co najmniej w dużej części) normy prawa zwyczajowego, co potwierdza praktyka państw i orzecznictwo³⁶ sądów międzynarodowych³⁷. W literaturze przedmiotu podkreśla się jednak, że obecnie niemożliwe (a przynajmniej niezmiernie trudne) jest ustalenie, które normy w momencie ich uchwalenia odzwierciedlały normy prawa zwyczajowego, a które są wyrazem postępowego rozwoju prawa traktatów³⁸. Bez wątplenia przepisami budzącymi najwięcej wątpliwości są te dotyczące zastrzeżeń. Anna Wyrozumska wskazuje, że co prawda nie odzwierciedlały one prawa zwyczajowego w momencie ich przyjęcia, ale

³⁴ R. SZAFARZ, *op. cit.*, s. 74.

³⁵ Panama przystąpiła do KWPT 27 sierpnia 1980 r.; Stany Zjednoczone podpisały KWPT 24 kwietnia 1970 r., jednak do tej pory jej nie ratyfikowały.

³⁶ MTS w żadnej rozstrzyganej przez siebie sprawie nie odmówił uznania danej normy KWPT za normę prawa zwyczajowego (A. AUST, *Vienna Convention on the Law of Treaties (1969)*, pkt F.16, Max Planck Encyclopedias of International Law, www.opil.org, (dostęp 17 grudnia 2021 r.).

³⁷ M.E. VILLIGER, *Customary International Law and Treaties. A Study of their Interactions and Interrelations with Special Consideration of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Dordrecht-Boston-Lancaster 1985, s. 308-310.

³⁸ Tak m.in. M. FITZMAURICE, *The Practical Working of the Law of Treaties*, [w:] *International Law*, red. M.D. EVANS, Oxford 2010, s. 175, a także A. AUST, *Vienna Convention...*, s. F.17.

nabyły taki charakter jeszcze przed wejściem KWPT³⁹ w życie⁴⁰. Z kolei w ocenie Anthony’ego Austa są one jedynymi, co do których można mieć wątpliwości, czy odzwierciedlają prawo zwyczajowe⁴¹.

W KWPT problematykę zastrzeżeń regulują: art. 2 ust. 1 lit. d, normujący definicję zastrzeżenia, oraz art. 19-23, umieszczone w dziale drugim („Zastrzeżenia”) w części II, regulujące ich zgłaszanie, przyjęcie, zgłaszanie sprzeciwów, skutki prawne zastrzeżeń i sprzeciwów, wycofanie zastrzeżeń i sprzeciwów oraz ogólną procedurę ich zgłaszania.

Żaden z przepisów KWPT nie rozstrzyga *expressis verbis*, czy zastrzeżenia mają zastosowanie wyłącznie do umów wielostronnych. Jedyną wskazówką interpretacyjną wynikającą wprost z przepisów KWPT są art. 20 ust. 1 i art. 21 ust. 2. Pierwszy stanowi, że zastrzeżenie dopuszczone przez umowę nie wymaga późniejszego przyjęcia „przez pozostałe umawiające się państwa”, chyba że umowa tak postanawia. Drugi stanowi, że zastrzeżenie nie modyfikuje postanowień umowy „dla pozostałych stron traktatu w ich wzajemnych stosunkach”. Zatem w obu przepisach, odwołując się do pozostałych stron umowy, użyto liczby mnogiej, co mogłoby sugerować, że intencją autorów konwencji było ograniczenie możliwości zgłaszania zastrzeżeń jedynie do umów wielostronnych. Argument ten należy wziąć pod uwagę, jednak nie może on być rozstrzygający⁴².

³⁹ Np. art. 2 ust. 1 lit. d KWPT. Za takim stanowiskiem przemawia orzecznictwo sądów międzynarodowych, np. orzeczenie arbitrażowe między Francją a Wielką Brytanią w sprawie delimitacji szelfu kontynentalnego z 1977 r. (R.W. EDWARDS JR, *op. cit.*, s. 369 i 372). Przepis ten został ponadto powtórzony w „bliźniaczych” do KWPT: Konwencji wiedeńskiej o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów z 23 sierpnia 1978 r. (UN Treaty Series, vol. 1946, No. 33356, s. 3-187) oraz Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi oraz między organizacjami międzynarodowymi z 21 marca 1986 r. (UN Doc. A/CONF.129/15).

⁴⁰ A. WYROZUMSKA, *op. cit.*, s. 25, która podziela zdanie I.M. SINCLARA, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester 1973, s. 12 i n. Podobnie R.W. EDWARDS JR, *op. cit.*, s. 365-366.

⁴¹ A. AUST, *Vienna Convention...*, pkt F.18.

⁴² *Trzeci raport* A. Pelleta, s. 285, pkt 420.

5. GUIDE TO PRACTICE ON RESERVATIONS TO TREATIES

Wejście w życie KWPT nie zakończyło dyskusji na temat problematyki zastrzeżeń do umów międzynarodowych, w tym „zastrzeżeń” do umów dwustronnych. W połowie lat 90. XX w. zagadnienie to powróciło na forum KPM. W rezultacie przygotowano niewiążące prawnie *vademecum* (*Guide to Practice on Reservations to Treaties*, „*Guide to Practice*”), którego celem było usunięcie luk prawnych oraz ujednoczenie praktyki państw w zakresie stosowania postanowień KWPT, Konwencji wiedeńskiej o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów, a także Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi oraz między organizacjami międzynarodowymi, dotyczących zastrzeżeń⁴³.

Specjalnym sprawozdawcą KPM został Alain Pellet, który już w swoim pierwszym raporcie zauważył, że KWPT nie rozstrzyga jednoznacznie kwestii dopuszczalności zgłaszania „zastrzeżeń” do umów dwustronnych, choć podkreślił, że zagadnienie to ma jedynie teoretyczny charakter⁴⁴. W swoich kolejnych raportach, odnotowując, że kwestia ta budzi jednak kontrowersje, nie był już tak jednoznaczny. Ostatecznie KPM analizie poddała również problematykę „zastrzeżeń” do umów dwustronnych⁴⁵.

W podrozdziale *Guide to Practice*⁴⁶, poświęconym jednostronnym oświadczeniom w odniesieniu do umów dwustronnych, znalazł się następujący fragment dotyczący „zastrzeżeń”: „jednostronne oświadczenie, jakkolwiek sformułowane lub nazwane, wyrażone przez państwo lub organizację międzynarodową po parafowaniu lub podpisaniu, ale przed wejściem w życie traktatu dwustronnego, przez które to państwo lub organizacja zmierza do uzyskania od drugiej strony zmiany postanowień

⁴³ Komentarz do *Guide to Practice*, s. 36, pkt 6-7. Należy zauważyć, że w art. 20 Konwencji wiedeńskiej o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów z 23 sierpnia 1978 r. wprost wskazano, że zastrzeżenia dotyczą jedynie umów wielostronnych.

⁴⁴ UN Doc. A/CN.4/470*, *First report on the law and practice relating to reservations to treaties*, by Mr. Alain Pellet, Special Rapporteur, 30 May 1995, s. 146-147.

⁴⁵ *Trzeci raport A. Pelleta*, s. 284-285.

⁴⁶ *Guide to Practice* zostało przyjęte jednogłośnie rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 68/III z 16 grudnia 2011 r.

traktatu, nie stanowi zastrzeżenia w rozumieniu niniejszego *Guide to Practice*” (tłum. autora)⁴⁷. Komisja wskazała więc, że „zastrzeżenia” do umów dwustronnych nie stanowią zastrzeżeń w rozumieniu trzech konwencji wiedeńskich dotyczących prawa traktatów. Nie odpowiedziano jednak na pytanie, czy są one w ogólnie dopuszczalne przez prawo traktatów. Taką odpowiedź zdaje się zawierać komentarz do *Guide to Practice*.

Uzasadniając swoje stanowisko, KPM wskazała, że na gruncie KWPT zastrzeżenia do umów wielostronnych od „zastrzeżeń” do umów dwustronnych odróżnia przede wszystkim ich skutek prawny. Skutkiem tych pierwszych jest (art. 2 ust. 1 lit. d KWPT) wykluczenie lub modyfikacja skutków prawnych zastosowania określonych postanowień umowy w stosunku do państwa zgłaszającego zastrzeżenie. Zastrzeżenie nie wpływa więc *stricte* na postanowienie umowy, ale jedynie na jego skutek prawny. W przypadku umów dwustronnych celem „zastrzeżenia” jest z kolei modyfikacja samego postanowienia umowy. Jeżeli druga negocjująca strona „zastrzeżenie” przyjmie, to rezultatem tego będzie modyfikacja danego postanowienia, a nie jedynie wykluczenie lub modyfikacja jego skutku prawnego w stosunku do państwa zastrzegającego, jak ma to miejsce w przypadku umowy wielostronnej. W konsekwencji, w przypadku umów dwustronnych, stwierdza dalej KPM, nie można mówić o wykluczeniu lub modyfikacji skutku prawnego danego postanowienia, ponieważ to postanowienie ma już pożądaną przez zastrzegające państwo treść⁴⁸.

Dalej KPM zwróciła uwagę, że w obu przypadkach konieczna jest akceptacja oświadczenia (wyrażna lub dorozumiana) przez inną lub drugą negocjującą stronę. W ocenie KPM różnica sprowadza się do konsekwencji tej akceptacji. W przypadku umów wielostronnych sprzeciw jednej ze stron nie uniemożliwia wejścia umowy w życie również między stroną zgłaszającą zastrzeżenie i stroną sprzeciwiającą się mu. Z kolei w przypadku umów dwustronnych brak zgody drugiej negocjującej strony uniemożliwia wejście umowy w życie. W konsekwencji „zastrzeżenia” do umów dwustronnych, gdy nie zostaną zaakceptowane

⁴⁷ Komentarz do *Guide to Practice*, s. 24, pkt 1.6.1.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 79, pkt 15.

przez drugą negocjującą stronę, a tym samym przez wszystkie strony, w ogóle nie wywołują skutków prawnych⁴⁹.

Z tych powodów, w ocenie KPM, „zastrzeżenia” do umów dwustronnych nie stanowią zastrzeżeń w rozumieniu trzech konwencji wiedeńskich o prawie traktatów⁵⁰. Wydaje się jednocześnie, biorąc pod uwagę argumentację komisji, że w jej ocenie nie mogą również stanowić zastrzeżeń w rozumieniu prawa zwyczajowego, ponieważ pozostawałyby w sprzeczności z ich naturą.

6. POGŁĄDY PRZEDSTAWICIELI DOKTRYNY PRAWA TRAKTATÓW

W swojej najważniejszej pracy dotyczącej zastrzeżeń do umów międzynarodowych Renata Szafarz dokonała szczegółowego przeglądu stanowisk przedstawicieli nauki w tym zakresie⁵¹.

W ocenie zwolenników „zastrzeżeń” do umów dwustronnych oświadczenia państw, spełniające kryteria zastrzeżenia, są desygnatami pojęcia zastrzeżenia i jedynie wykazują pewną specyfikę w zależności od rodzaju umowy (dwustronnej lub wielostronnej), do której są zgłaszane. W ocenie przeciwników takiej koncepcji różnica ta sprowadza się nie do rzekomej specyfiki, ale do różnicy jakościowej. W ich ocenie, w tym również w ocenie Renaty Szafarz, różnica ta wynika z natury zastrzeżeń. W konsekwencji „zastrzeżenia” do umów dwustronnych stanowią jedynie nową ofertę negocjacyjną⁵². Pogląd ten popiera obecnie przeważająca

⁴⁹ *Ibidem*, s. 79, pkt 16.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 79-80, pkt 19.

⁵¹ R. SZAFARZ, *op. cit.*, s. 30-31 i przyp. 15-16. W ocenie autora nie wszyscy wymienieni tam autorzy piszący o „zastrzeżeniach” do umów dwustronnych dopuszczali możliwość ich składania; np. CH. ROUSSEAU, *Droit international public, Introduction et sources*, Paris 1970, s. 122.

⁵² R. SZAFARZ, *op. cit.*, s. 30-31 i przyp. 15 i 16.

większość przedstawicieli polskiej nauki⁵³. Analogiczne stanowisko wydaje się dominować także w literaturze obcojęzycznej⁵⁴.

7. PRAKTYKA PAŃSTW

W praktyce niektórych państw spotkać można oświadczenia składowane do umów dwustronnych, które przybierają nazwę „zastrzeżenie” i które *prima facie* zmierzają do modyfikacji lub do wyłączenia stosowania określonego postanowienia umowy w stosunku do tego państwa⁵⁵. Praktyka ta stosowana jest przede wszystkim przez Stany Zjednoczone, w latach wcześniejszych incydentalnie również przez inne państwa⁵⁶, z kolei współcześnie zdarzają się one w odpowiedzi na „zastrzeżenia” strony amerykańskiej⁵⁷.

W celu ustalenia praktyki państw między innymi w kwestii „zastrzeżeń” do umów dwustronnych KPM, przygotowując *Guide to Practice*, skierowała do członków ONZ kwestionariusz z pytaniami dotyczącymi ich praktyki⁵⁸. Niemal wszystkie państwa, które udzieliły odpowiedzi⁵⁹,

⁵³ Tak m.in.: LACHS, *op. cit.*, s. 124; M.A. KŁAFKOWSKI, J. SYMONIDES, R. FRELEK, J. GILAS, M. PERCZYŃSKI, *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1976, s. 461; M. FRANKOWSKA, *op. cit.*, s. 84; S.E. NAHLIK, *op. cit.*, s. 151-152; W. GÓRALCZYK, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1998, s. 95; A. WYROZUMSKA, *op. cit.*, s. 235; W. CZAPLIŃSKI, *Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 18; L. ANTONOWICZ, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2013, s. 223.

⁵⁴ Tak m.in.: I.M. SINCLAIR, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester 1973, s. 41; A. AUST, *Modern Treaty Law...*, s. 107; M.N. SHAW, *International law*, Cambridge 2008, s. 915; M. FITZMAURICE, *Treaties*, pkt 66, Max Planck Encyclopedias of International Law, www.opil.ouplaw.com (dostęp 15 grudnia 2021 r.).

⁵⁵ A. AUST, *Modern Treaty Law...*, s. 107.

⁵⁶ Np. radzieckie „zastrzeżenia” do brytyjsko-radzieckiego porozumienia morskiego z 17 lipca 1937 r. (W.N. DURDIENIEWSKI, S.B. KRYŁOW, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1950, s. 446).

⁵⁷ Komentarz do *Guide to Practice*, s. 77-78 i przyp. 340.

⁵⁸ Yearbook of the International Law Commission, 1996, vol. II: *Report of the Commission to the General Assembly on the work of its forty-eight session*, A/CN.4/SER.A/1996/Add.1 (Part. 2), s. 79, pkt 107.

⁵⁹ Na moment przygotowywania *Guide to Practice* było to 27 państw, w tym Panama i Stany Zjednoczone.

odpowiedziały negatywnie na pytanie, czy zgłaszają zastrzeżenia do umów dwustronnych. Niektóre państwa nie ograniczyły się do udzielenia negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie, ale wyraziły także swoje zaniepokojenie taką praktyką⁶⁰.

Pośród państw, które udzieliły odpowiedzi na przywołane pytanie, jedynie Stany Zjednoczone potwierdziły taką praktykę oraz wskazały 13 umów dwustronnych, które w latach 1975-1985 zostały ratyfikowane z „zastrzeżeniami”, wśród których znalazł się również Traktat o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego⁶¹. Wydaje się jednak, że zadane pytanie, w przypadku Stanów Zjednoczonych, było nieprecyzyjne, a przynajmniej zbyt ogólne, i taka też była odpowiedź.

Stany Zjednoczone mają długą historię ratyfikacji umów dwustronnych pod warunkiem uprzedniego dokonania określonych modyfikacji w ich treści. Taka praktyka wynika z konstytucyjnych uprawnień Senatu, który udziela prezydentowi zgody (*advice and consent*) do ratyfikowania umowy międzynarodowej⁶². Zgoda Senatu może być bezwarunkowa albo pod warunkiem uzyskania przez prezydenta od drugiej negocjującej strony zgody na określone modyfikacje jej postanowień. Warunek ten często przyjmuje nazwę „zastrzeżenie”⁶³. W ten sposób izba wyższa Kongresu zobowiązuje prezydenta do złożenia drugiej negocjującej stronie nowej oferty negocjacyjnej, w kształcie zaproponowanym przez Senat. W przypadku uzyskania zgody na dokonanie modyfikacji umowa wchodzi w życie wraz ze zmianą. Jeśli strony nie dojdą do porozumienia, to proces ratyfikacji jest przerywany i umowa nie wchodzi w życie⁶⁴. Stanowisko takie potwierdza fakt, że we wszystkich przypadkach,

⁶⁰ Komentarz do *Guide to Practice*, s. 78, przyp. 341-343. W ocenie Niemiec „zastrzeżenia” do umów dwustronnych stanowią odmowę przyjęcia umowy w brzmieniu wynegocjowanym przez strony i tym samym stanowią propozycję zawarcia umowy w nowym brzmieniu. Podobnie uważały Włochy i Wielka Brytania.

⁶¹ *Ibidem*, s. 77, przyp. 339.

⁶² Po raz pierwszy instytucja ta została zastosowana w procesie ratyfikacji Treaty of Amity, Commerce, and Navigation between His Britannic Majesty and the United States of America z 19 listopada 1794 r. (Komentarz do *Guide to Practice*, s. 77-78, przyp. 338).

⁶³ A. AUST, *Modern Treaty Law...*, s. 107.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 107 i Komentarz do *Guide to Practice*, s. 78, pkt 10.

w których Stany Zjednoczone formułowały „zastrzeżenia”, dochodziło do prób renegotjacji umowy (nie zawsze skutecznych)⁶⁵.

W konsekwencji, pomimo pozytywnej odpowiedzi Waszyngtonu na pytanie KPM, biorąc pod uwagę amerykański system konstytucyjny oraz praktykę tego państwa, uzasadniony wydaje się pogląd, zgodnie z którym amerykańskie „zastrzeżenia” do umów dwustronnych na poziomie prawnomiędzynarodowym stanowią raczej nową ofertę negocjacyjną i nie powinny być utożsamiane z zastrzeżeniami w rozumieniu prawa traktatów.

8. ZAKOŃCZENIE

Analiza genezy instytucji zastrzeżenia, praktyka państw oraz stanowisko przedstawicieli doktryny prawa traktatów wydają się uzasadniać twierdzenie, zgodnie z którym zastrzeżenia mogą być składane jedynie do umów wielostronnych. Stanowisko to wydaje się potwierdzać również, choć nie jest to pogląd powszechny, analiza przepisów KWPT, szczególnie przy uwzględnieniu *travaux préparatoires*.

Jednak przepisy KWPT i ich wykładnia nie mogą być rozstrzygające w przypadku „zastrzeżeń” do Traktatu o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, traktat został zawarty osiem lat po uchwaleniu KWPT, a jednocześnie trzy lata przed jej wejściem w życie. Po drugie, Stany Zjednoczone do tej pory konwencji nie ratyfikowały, podczas gdy Panama przystąpiła do niej dopiero w 1980 r. Należałoby więc ustalić, czy przepisy KWPT dotyczące zastrzeżeń odzwierciedlały, w momencie ich uchwalenia lub w momencie zawarcia traktatów Torrijos-Carter, normy prawa zwyczajowego. Niestety, jednoznaczna odpowiedź na to pytanie wydaje się obecnie niemożliwa. Jednak w przypadku traktatów Torrijos-Carter z pomocą przychodzi nam amerykański Departament Stanu, który w 1971 r. podczas prezentacji KWPT w Senacie, a więc jeszcze przed jej wejściem w życie i przed zawarciem Traktatu o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego, zauważył, że konwencja już wtedy była „uznawana za autorytatywny przewodnik we współczesnym

⁶⁵ Komentarz do *Guide to Practice*, s. 78, pkt 10.

prawie traktatów i praktyce”⁶⁶, w konsekwencji w zakresie zastrzeżeń Stany Zjednoczone postępowały zgodnie z jej normami⁶⁷. Należy więc przyjąć, że Waszyngton już wtedy akceptował zasady ustanowione przez KWPT i traktował je co najmniej jako dyrektywy stosowania zastrzeżeń. Uwzględniając powyższą analizę przepisów KWPT, niedopuszczającą składanie zastrzeżeń do umów dwustronnych, oraz specyfikę amerykańskiego systemu konstytucyjnego przyjąć można, że intencją Stanów Zjednoczonych nie było składanie zastrzeżeń w rozumieniu prawa traktatów do Traktatu o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego.

Powyższą tezę potwierdza aktywność przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w pracach KPM i konferencji wiedeńskiej. Po pierwsze, to delegacja amerykańska była inicjatorem doprecyzowania tytułu działu drugiego w części II pierwotnego projektu prawa traktatów poprzez wskazanie, że odnosi się on jedynie do umów wielostronnych. Po drugie, podczas prac konferencji wiedeńskiej w trakcie debaty nad zastrzeżeniami, Stany Zjednoczone co najmniej nie broniły koncepcji „zastrzeżeń” do umów dwustronnych i nie optowały za wprowadzeniem takiego rozwiązania do KWPT. Co równie istotne, podobne stanowisko zajmowała Panama i zostało ono następnie potwierdzone w odpowiedzi na pytanie skierowane do państw członkowskich ONZ przez KPM przygotowującą *Guide to Practice*. W swojej odpowiedzi Panama wskazała, że praktyka składania zastrzeżeń do umów dwustronnych nie jest przez to państwo stosowana.

W konsekwencji brak jest przekonywających argumentów przemawiających za możliwością uznania przedmiotowych „zastrzeżeń” strony amerykańskiej za zastrzeżenia w rozumieniu prawa traktatów. Należy więc przyjąć, że stanowią one „jedynie” element zgody Senatu na ratyfikację traktatu i zgodnie z którymi władza wykonawcza powinna dążyć do uzyskania od drugiej negocjującej strony odpowiednich modyfikacji. Brak modyfikacji postanowień umowy zgodnie z „zastrzeżeniem” Senatu oznacza brak ratyfikacji. W konsekwencji, na płaszczyźnie

⁶⁶ L. HENKIN, *International law. Sources and materials*, West Group 1993, s. 417.

⁶⁷ R.W. EDWARDS JR, *op. cit.*, s. 366.

prawnomiędzynarodowej „zastrzeżenia” strony amerykańskiej stanowiły jedynie nową ofertę negocjacyjną, zaakceptowaną przez Panamę.

STATUS PRAWNY „ZASTRZEŻEŃ” DO DWUSTRONNYCH UMÓW
MIĘDZYNARODOWYCH NA PRZYKŁADZIE TRAKTATU O TRWAŁEJ
NEUTRALNOŚCI I FUNKCJONOWANIU KANAŁU PANAMSKIEGO
Z 7 WRZEŚNIA 1977 R.

Streszczenie

Dnia 7 września 1977 r. Stany Zjednoczone i Panama zawarły Traktat o trwałej neutralności i funkcjonowaniu Kanału Panamskiego. Stanowi on interesujący przedmiot badań dla prawników, przede wszystkim za przyczyną czterech „zastrzeżeń”, które Stany Zjednoczone do niego złożyły – „zastrzeżeń” do dwustronnej umowy międzynarodowej.

Definicję zastrzeżenia zawiera art. 2 ust. 1 lit. d Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r., którą można obecnie uznać za powszechnie obowiązującą normę prawa zwyczajowego. Amerykańskie „zastrzeżenia” przedstawiają pewne podobieństwa do zastrzeżeń w rozumieniu prawa traktatów. Podobieństwa te mogą być jednak pozorne, gdyż składanie zastrzeżeń wydaje się możliwe jedynie w przypadku wielostronnych umów międzynarodowych.

Analiza genezy instytucji zastrzeżenia, norm prawa traktatów, ze szczególnym uwzględnieniem Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów oraz stanowiska doktryny prawa traktatów, choć ta ostatnia nie jest jednolita, potwierdza tezę, zgodnie z którą zastrzeżenia mogą być składane jedynie do wielostronnych umów międzynarodowych. Stanowisko takie potwierdza również praktyka państw, w tym Stanów Zjednoczonych i Panamy.

„Zastrzeżenia” strony amerykańskiej nie mogą więc stanowić zastrzeżeń w rozumieniu prawa traktatów i należy je uznać za nową ofertę negocjacyjną, przyjętą przez drugą umawiającą się stronę.

THE LEGAL STATUS OF RESERVATIONS TO BILATERAL INTERNATIONAL
AGREEMENTS AS EXEMPLIFIED BY THE PANAMA CANAL TREATY
OF SEPTEMBER 7, 1977

Summary

The aim of this article is to determine the legal status of the reservations made by the United States of America to the Treaty Concerning the Permanent Neutrality

and Operation of the Panama Canal of September 7, 1977, i.e. to a bilateral international agreement. The article also has an implicit aim, to determine whether international law admits reservations to bilateral international agreements. I analyze the origins of the institution of the reservation; the norms applicable in treaty law with particular emphasis on the Vienna Convention on the Law of Treaties signed in Vienna on May 23, 1969; the practice of states and the position of the doctrine of treaty law. My analysis has confirmed my preliminary research hypothesis, namely that reservations may be made only to multilateral agreements, and thus the reservations made by the United States to the Panama Canal Treaty cannot be considered reservations as understood in treaty law. Consequently, these reservations may be considered to constitute only a new negotiating offer.

Słowa kluczowe: prawo traktatów; zastrzeżenia; dwustronne umowy międzynarodowe; traktaty dwustronne.

Keywords: treaty law; reservations; bilateral international agreements; bilateral treaties.

Literatura

- ANTONOWICZ L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2013.
- AUST A., *Modern Treaty Law and Practices*, Cambridge 2000.
- AUST A., *Vienna Convention on the Law of Treaties (1969)*, Max Planck Encyclopedias of International Law, www.opil.ouplaw.com (dostęp 17 grudnia 2021 r.).
- BUREK W., *Potencjał Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów w przeciwdziałaniu problematycznym zastrzeżeniom, składanym do traktatów z dziedziny ochrony praw człowieka*, [w:] *40 lat minęło – praktyka i perspektywy Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów*, red. Z. GALICKI, T. KAMIŃSKI, K. MYSZONA-KOSTRZEWA, Warszawa 2009, s. 307-320.
- CZAPLIŃSKI W., *Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- DURDIENIEWSKI W.N., KRYŁÓW S.B., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1950.
- EDWARDS R.W. JR, *Reservations to Treaties*, «Michigan Journal of International Law» 10.2/1989, s. 362-405.
- FITZMAURICE M., *The Practical Working of the Law of Treaties*, [w:] *International Law*, red. M.D. EVANS, Oxford 2010, s. 172-183.
- FITZMAURICE M., *Treaties*, [w:] Max Planck Encyclopedias of International Law, www.opil.ouplaw.com (dostęp 15 grudnia 2021 r.).
- FRANKOWSKA M., *Umowy międzynarodowe. Wprowadzenie do prawa traktatów*, Warszawa 1972.

- GÓRALCZYK W., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1998.
- HENKIN L., *International law. Sources and materials*, West Group 1993.
- KLAFKOWSKI A., SYMONIDES J., FRELEK R., GILAS J., PERCZYŃSKI M., *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1976.
- KOZAK I., STASIAK K., STASZEWSKI W., *Ewolucja statusu prawnego Kanału Panamskiego*, [w:] *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, red. J. MENKES, E. CAŁA-WACINKIEWICZ, Warszawa 2015, s. 291-315.
- KWIECIEŃ R., *Kodyfikacja prawa traktatów, prawo traktatowe i prawo zwyczajowe a rozwój prawa międzynarodowego. W 50. rocznicę przyjęcia Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów*, [w:] *100 lat polskiej praktyki traktatowej*, t. II, red. E. BOROWSKA, J. JUCHNIEWICZ, J. KRAWCZYK-GRZESIOWSKA, K. MARCINIAK, Warszawa 2020, s. 22-36.
- LACHS M., *Umowy wielostronne*, Warszawa 1958.
- NAHLIK S., *Kodeks prawa traktatów*, Warszawa 1976.
- OWEN M., *Reservations to Multilateral Treaties*, «The Yale Law Journal» 38.8/1929, s. 1086-1114.
- PELLET A., *The ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties: A General Presentation by the Special Rapporteur*, «The European Journal of International Law» 24.4/2013, s. 1061-1097.
- ROUSSEAU CH., *Droit international public, Introduction et sources*, Paris 1970.
- SHAW M.N., *International law*, Cambridge 2008.
- SINCLAIR I.M., *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester 1973.
- SZAFARZ R., *Zastrzeżenia do traktatów wielostronnych*, Warszawa 1974.
- VILLIGER M.E., *Customary International Law and Treaties. A Study of their Interactions and Interrelations with Special Consideration of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Dordrecht-Boston-Lancaster 1985.
- WYROZUMSKA A., *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.